

# OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“



## Wedergeboren uit water en Geest

Johannes 3 : 1—16.

Ten tijde van de Here Jezus leefde Nicodemus. Hij behoorde tot de Farizeeën. Hij verstond dus niet, dat een zondaar alleen van Gods genade leven kan. Hij wilde nog eigen gerechtigheid oprichten door goede werken. Hij was niet de eerste de beste, want hij was een overste der Joden, lid van de Hoge Raad.

Bij nacht kwam hij tot Jezus, waarschijnlijk wel om rustig te kunnen spreken. Hij weet veler tolk te zijn als hij zegt: Rabbi, wij weten dat gij een leraar zijt, die door God gezonden is. Als God niet met u was zoudt gij geen water in wijn hebben kunnen veranderen, zoals gij te Kana hebt gedaan.

Dat leek nogal eervol, dat een groot man onder de Joden zó van en tot de Here Jezus sprak. Maar Jezus is veel meer dan Nicodemus. In Hem is het Woord vlees geworden en Hij spreekt niet als een schriftgeleerde, maar als macht-hebbende. Hij antwoordt: Voorwaar, voorwaar zeg Ik u, tenzij iemand wedergeboren wordt kan hij het Koninkrijk Gods niet zien. Als een mens — wie dan ook — niet helemaal verandert, kan hij niet delen in de schatten van het Koninkrijk Gods, of de heerschappij van Gods genade. Dat heeft Nicodemus wel vreemd in de oren geklonken, want hij meende dat hij en de zijnen wel een vooraanstaande plaats zouden hebben in het Messiaanse rijk. Zij behoorden immers tot het volk Gods, tot de Kerk des HEREN en niet tot de schare die de wet niet kende?

Nicodemus gaat in op dat „weder geboren worden“ en vraagt: Hoe kan een mens geboren worden als hij reeds oud is? Hij kan toch niet weer in de moederschoot ingaan en weer als kindje ter wereld komen? Daarin had hij volkomen gelijk, maar dat bedoelde de Here Jezus ook niet. Deze herhaalt met enigszins andere woorden, wat Hij ook reeds in vs. 3 gezegd had: Voorwaar, voorwaar zeg Ik u, zo iemand niet geboren wordt uit water en Geest, hij kan in het Koninkrijk Gods niet ingaan. Door „water en Geest“ herinnert de Here Jezus Nicodemus aan het woord van Johannes de Doper: Ik heb u wel gedoopt met water, maar Hij zal u dopen met de Heilige Geest. Ook de Farizeeën moeten zich laten dopen met de waterdoop van Johannes en ze moeten door Christus gedoopt worden met de Heilige Geest, die Hij over zijn volk zal uitstorten. Nicodemus moet het leven zoeken, niet in de werken der Wet, maar met tollenaars en zondaren moet hij vergeving zoeken in de doop van Johannes en daarna in Jezus Christus, die door de Heilige Geest het leven vernieuwt.

Verder zegt Jezus, dat het niet zou baten al kon een mens in de moederschoot terugkeren en weer geboren worden. Dat zou weer een geboorte uit het vlees zijn. En wat uit vlees geboren is, dat is vlees. Wie zal een reine geven uit een onreine? Maar wat uit de Geest geboren is, dat is Geestelijk. Dat draagt het stempel van de Heilige Geest. Wie uit de Geest geboren zijn, zijn kinderen Gods. Zij zijn kinderen des Koninkrijks en zullen Gods eeuwig Koninkrijk erven.

Het zal Nicodemus aanvankelijk wel geduizeld hebben. Daar begreep hij niets van. Moesten niet alleen tollenaars, maar ook mensen als hij en de Farizeeën andere mensen worden? Moesten ook zij zich laten dopen door Johannes?

Jezus zal die verwondering op zijn gezicht gelezen hebben en gaat als volgt verder met

zijn onderwijs: Verwonder u niet, dat ik gezegd heb: Gijlieden moet wederom geboren worden. Jezus wil niet zeggen, dat wederom-geboren-worden geen goddelijk wonder is en dat men zich daarover niet mag verwonderen. Maar Hij wil zeggen, dat Nicodemus zich niet moet verwonderen, dat ook Farizeeën en schriftgeleerden een ander leven moeten ontvangen. Zij moeten een leven ontvangen uit en van de Heilige Geest. En Deze is zo krachtig en onnaspeurlijk als de wind. De wind blaast waarheen hij wil en gij hoort zijn geluid, maar gij weet niet vanwaar hij komt en waar hij heengaat. Zó staat het met ieder, die uit de Geest geboren is. Wie kan zeggen hoe het nieuwe leven ontstaat en wanneer het eerste begin er was en hoe het precies met de wedergeboorte toegaat? Dat hoeft een mens niet precies te weten. Het is voldoende als hij maar uit de Geest geboren is. Als hij maar in de Here Jezus gelooft en vergeving ontvangt en door het geloof geleerd heeft van Gods genade te leven. Onze Belijdenis zegt het zo goed: „De wijze van deze werking kunnen de gelovigen in dit leven niet volkomen begrijpen; ondertussen stellen zij zich daarin gerust, dat zij weten en gevoelen dat zij door deze genade Gods met het hart geloven en hun Zaligmaker liefhebben“.

D.L. III/IV 13.

Nicodemus is het vreemd te moede. Blijkbaar is hij wel onder de indruk van het onderwijs van Jezus. Hij weersprekt niet. Maar hij stelt de vraag, die we toch wel aan belangstelling mogen toeschrijven: Hoe kunnen deze dingen geschieden? Daarop antwoordt de Here Jezus: Hoe? Zijt gij een leraar van Israël en weet gij deze dingen niet? Blijkbaar is Nicodemus een wetgeleerde, iemand die anderen onderricht moet geven uit de Schriften. Moest hij dan niet weten, dat de Schriften de tijden van de Messias voorzeggen, waarin God zal schenken vergeving der zonden en nieuw leven door de Heilige Geest, die zal worden uitgestort over alle vlees? Dat kon hij toch weten uit Joël en Ezechiël bijv.? Waarom verstaat hij, de schriftgeleerde, de Schrift zo slecht? Als ze nu dan maar willen luisteren naar Johannes en naar de Here Jezus. Hun woorden zijn waarheid. Want van Johannes en van Zichzelf zegt de Heiland: Voorwaar, voorwaar zeg Ik u, wij spreken wat wij weten, en getuigen wat wij gezien hebben en gijlieden neemt ons getuigenis niet aan. De Here Jezus is het Woord, dat bij God was. Hij kent de Vader als niemand anders en Hij heeft weet van de eeuwige heerlijkheid. En Johannes heeft de Here Jezus gezien en zijn getuigenis is waar. Maar de ellende is, dat Farizeeën en schriftgeleerden naar hen niet willen luisteren.

Mogelijk wilde Nicodemus wel spreken over hemelse zaken, over het hemelse gezicht van Ezechiël 1 bijv., waarover schriftgeleerden graag redeneerden. Maar de Here Jezus zegt: Indien Ik ulieden de aardse dingen gezegd heb en gij niet gelooft, hoe zult gij geloven indien Ik ulieden de hemelse zou zeggen? En wat de hemel betreft: Niemand is opgeven in de hemel, zodat niemand daarvan vertellen kan. Dat kan alleen de Zoon des mensen, de Here Jezus Zelf. Hij is uit de hemel nedergekomen. En is nog in gemeenschap met de Vader. De Zoon kent de Vader ook nog, nu Hij in het vlees gekomen is. Wil Nicodemus wedergeboren worden, dan is nodig dat hij gelooft in de Zoon des

### UIT DE INHOUD:

Wedergeboren uit water en Geest	H. J. J.
Bij de intrede van 1958	P. G.
Totius' psalmvertolking (V)	J. B.
Voortgaande reformatie of hereniging?	B. T.
Professor Lucas Lindeboom	G. P.
Kritische krabbels	(Frater)
Vrijheid en verantwoordelijkheid in het economische leven (V)	H. W. d. J.
Persschouw	
Aankondigin	
Van hier en	
Kerknieuws	

mensen, de tweede Adam, het vlees-geworden Woord.

Eens verhoogde Mozes de slang in de woestijn. Wie vertrouwend tot die koperen slang opzag werd genezen en bleef leven. Zó moet de Zoon des mensen verhoogd worden aan het kruis en door het Evangelie aan alle mensen gepredikt worden, opdat een ieder, die in Hem gelooft, niet verderve maar het eeuwige leven hebbe. Hoe komen zondaren dus tot een nieuw leven? Hoe worden ze wedergeboren? Door te geloven in Jezus Christus. Hij is het Leven. En wie in Hem gelooft zal eeuwig leven.

Want also lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk die in Hem gelooft niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe. Gods liefde ging uit naar deze zondige menswereld. Daartoe behoren tollenaars en zondaren en hoeren en dieven en moordenaars. Maar ook Farizeeën en schriftgeleerden met hun volgelingen. Zó groot was de liefde van God om deze wereld te redden, dat Hij zijn eigen, enige Zoon niet gespaard heeft maar Hem heeft overgegeven tot de dood des kruises, om onze zonden te vergeven. In Hem is het Leven en wie in Hem gelooft zal niet verloren gaan, maar eeuwig leven. Dat is met andere woorden: Ingaan in het Koninkrijk Gods.

Moeten wij nog wedergeboren worden uit water en Geest? Of gold dit alleen voor Nicodemus? Ik kan mij indenken, dat iemand de opmerking maakt, dat Johannes de Doper niet meer leeft en dat wij ons dus door hem niet kunnen laten dopen. Volkomen waar. Maar het water van de doop is er nog. En de Geest van Jezus Christus is uitgestort. En als er Nicodemussen zijn, die menen door hun werken in het Koninkrijk Gods te komen, dan wordt hun nog gezegd, dat zij moeten wedergeboren worden uit water en Geest. Dat zij de vergeving der zonden en het nieuwe leven, hun door de doop beloofd, door geloof zich moeten toeëigenen. En dat zij het nieuwe leven, dat de Heilige Geest hun heeft toegezegd, moeten ontvangen door het geloof. Nog komt niemand in het Koninkrijk Gods door eigen werken of eigen deugden of eigen vroomheid of door geboorte uit vrome ouders. We gaan het Koninkrijk Gods in door wedergeboren-te-worden uit water en Geest. Anders gezegd: Door het geloof in Jezus Christus. Want wie in Hem gelooft is uit God geboren, is wederom geboren, heeft het leven te danken aan de Heilige Geest. En ziet uit naar de wedergeboorte aller dingen in het laatste der dagen, om daarna altijd bij de Here te zijn.

H. J. JAGER.

## Bij de intrede van 1958

Nu wij een nieuwe jaarkring zijn binnen getreden, willen wij ook wat onze rubriek betreft de uitnodiging, die in dit verschijnsel van de jaarwisselingen ligt, om zich te bezinnen, zowel op verleden als op toekomst, niet afwijzen. Wij mogen wel dankbaar zijn, dat God ons bindt aan de jaren en hun wisseling, met name in onze tijd, waarin het tempo van het leven en al zijn activiteiten steeds hoger komt te liggen en dus de verleiding al meer toeneemt, om in de snelle stroom mee af te glijden en eenvoudig te worden meegevoerd. Door de jaarwisseling toch komt er separatie, onderscheiding, afstand, mogelijkheid om een bepaalde periode eens als een geheel te beschouwen en ook op de punten, waar de nieuwe aanvangen van de jaren liggen, aandacht te geven aan de ontwikkelingslijn. Zo ontvangen wij van onze God dagen, maanden en jaren, opdat wij ze zouden leren tellen, waarden en van Hem een wijs hart zouden begeren, dat bewust voor Hem leeft.

Op die manier willen wij ook aandacht geven aan wat dit jaar ons aan sociale en economische ontwikkelingen, zowel in positieve als in negatieve zin, heeft gebracht. Reeds in 1956 begonnen zich duidelijk de symptomen af te tekenen, dat wij met onze al maar door stijgende bedrijvigheid en volkomen verdwenen werkloosheid, toch niet zo best eraan toe waren, als men op grond van deze hoogconjuncturele gang van zaken wel zou mogen verwachten. Men zou zo in het algemeen verwachten, dat, wanneer nageenog iedereen werk heeft, de bedrijven vol orders zitten en zowel invoer als uitvoer zich op een hoog niveau bewegen, dan toch wel de ideale toestand voor 's lands economie zou zijn bereikt en wij onvoorwaardelijk van welvaart zouden mogen spreken. Wanneer wel eens voorzichtig werd gevraagd: kan dit nu maar zo voortduren, dan werd ook van de regeringstafel de zelfverzekerde opmerking vernomen, dat wij ons niet ongerust behoeften te maken, daar men thans veel verder was gekomen wat aangaat de kennis van de economische verschijnselen en wetmatigheden, zodat men de cyclische gang der gebeurtenissen veel beter kon regelen en beheersen dan voordien. Men was van oordeel, dat men, door de twee instrumenten van loonbeheersing en prijsbeheersing, het inflationistische gevaar, dat met name dreigt in een tijd van zeer grote economische activiteit, zou kunnen bezweren. Doch ondertussen nemen de zaken vaak een totaal andere loop dan men zich op grond van zijn eigen prognosen had voorgesteld. Ook hier worden wij, plannen-makende en zelfbewuste mensen, vaak maar al te pijnlijk en zelfs midden in onze welvaartsroes eraan herinnerd, dat ook in economisch opzicht geldt en dat onvoorwaardelijk: de mens wikt, maar God beschikt. Wie zou b.v. eind 1956 of begin 1957 eraan hebben gedacht, dat bij zulk een gestegen welvaart het geld opeens zo duur en schaars zou gaan worden, dat met name de gemeenten in grote geldnood zouden komen te verkeren, omdat zij tegen de toegestane rentevoet nergens meer erin konden slagen, geld op te nemen, zodat een bepaald gevaarlijke financiële situatie ontstond? Het Rijk moest de financiering van de woningbouw gaan overnemen en kon dit alleen doen door de introductie van een lening op een rentevoet van 6% met 10 jaar geen vervroegde aflossing. Zo kwamen de leningen tegen 6% in zwang en tegen dit rentetype bleek het weer mogelijk, geld op te nemen, vooral bij de institutionele beleggers als levensverzekeringmaatschappijen en pensioenfondsen.

Wat is nu de principiële oorzaak van dit alles, zowel van de uiterst overspannen arbeidsmarkt als van de zeer krappe kapitaalmarkt en de financiële nood van rijk en gemeente en dat bij een zo hoge graad van bedrijvigheid? De principiële grondfout ligt daar, dat men de welvaart niet heeft kunnen beheersen, dat men zeer veel verdiend geld heeft zien binnenstromen, doch dat men prompt even hard, neen nog harder, aan het consumeren, aan het potverteren is geslagen. Wat ons zelf betreft zeggen wij dit niet eerst heden, nu de resultaten van deze verkeerde welvaartsbesteding vrij pijnlijk aan de dag zijn getreden, doch wij schreven toen deze welvaartsstoeneming zich begon te voltrekken

reeds, dat het erom zou gaan, of wij zouden beseffen, dat conserveren beter en blijvender is dan consumeren. Men spreekt nu van de overbesteding. Wat is dit anders dan dat men meer heeft uitgegeven dan werd gewonnen aan nationaal inkomen! Dit toont de betalingsbalans van ons land ook wel overduidelijk aan. De Miljoenennota voor 1958 gewaagde in de beschouwing van het algemene begrotingsbeeld dan ook ervan, dat, terwijl in 1955 op transitobasis nog een overschot werd verkregen van 960 miljoen gulden, 1956 een tekort aanwees van 650 miljoen en het eerste halfjaar 1957 een tekort van 500 à 600 miljoen.

De ongunstige ontwikkeling van de betalingsbalans heeft tot het onvermijdelijke gevolg geleid, dat onze goud- en deviezenreserves gevoelig verminderden. De totale reserves van de Nederlandse Bank, welke eind 1955 nog 4674 miljoen bedroegen, verminderden in de loop van 1956 tot 3956 miljoen om gedurende het eerste halfjaar 1957 een verdere daling te ondergaan tot 3817 miljoen. Zij bedroegen begin September nog maar 3120 miljoen, hetgeen betekent, dat onze reserves sinds 1952 in absoluut bedrag niet zo laag geweest zijn. Wij hebben meer uitgegeven dan verdiend; daardoor is het evenwicht in onze nationale economie verstoord geraakt. Wij hebben daarbij twee zaken in het oog te vatten. De eerste is, dat wij juist zeer veel geld nodig hebben voor het plaats geven aan de sterk groeiende bevolking in het arbeidsproces. Er dienen toch vaak duizenden guldens te worden geïnvesteerd, om één arbeider werk te verschaffen. Om onze sterk groeiende bevolking onderdak te verschaffen, moeten steeds meer woningen worden gebouwd en bij de woningen komen tal van andere gebouwen als scholen, kerken, vergaderzalen, ziekenhuizen, huizen voor ouden van dagen bij de toenemende vergrijzing van de bevolking, ja wat niet al. Bovendien is er een geweldige technische ontwikkeling aan de gang, die noodzaak om oude machines en inrichtingen veel sneller te vernieuwen dan in vroeger jaren het geval was. Ook dat vraagt enorm veel geld. Doch indien wij dit alles zullen kunnen volbrengen, dan zullen daartoe de uiterste krachten moeten worden ingespannen. Zullen wij dan voorts niet moeten vertonen de wijsheid van Jozef in Egypte, die in de vette jaren zorgde voor de magere: Daarom is een sterke goud- en deviezen-reserve van het allergrootste belang. Met dit doel voor ogen zullen wij niet in de eerste plaats kortzichtig moeten vragen naar genot en ons geld daaraan gaan besteden. Wij zullen zelfs niet vóór alles moeten vragen om verhoging van loon en van het particuliere inkomen. Want de ervaring heeft geleerd, dat het geld dan heen gaat aan allerhand verbruiks- en genotmiddelen, aan bromfietsen en televisie, zelfs op afbetaling, zo gewonnen, zo geronnen. Wij zullen ons hebben af te vragen: hoe zullen wij komen tot die verantwoorde economie, tot dat goed inrichten van onze huishouding? Hier geldt eerst met recht de waarheid van 1 Tim. 4: 8, dat de godsvrucht nuttig is tot alles, daar zij een belofte inhoudt van leven in heden en toekomst. Wij zullen daarom, staande bij het begin van 1958 alleen met vertrouwen het nieuwe jaar kunnen gaan beginnen, indien wij weten, dat alles in Gods handen ligt. Wanneer wij leven uit het geloof, dat de aarde en haar volheid van de Here is, dat Hij ons de dingen in gebruik gaf, maar met een beheersopdracht er bij, om de geschonken gaven te ontwikkelen en te vervolmaken. Dan zullen wij beseffen, dat wij maar niet roekeloos met Gods vermogen mogen omgaan en onze tijd onnut mogen gaan besteden. Zo zal de godsvrucht ook ons grote winst brengen, wanneer zij namelijk gepaard gaat met tevredenheid. Want wij hebben niets op de wereld meegebracht, wij kunnen ook niets eruit meenemen. Als wij echter onderhoud en onderdak hebben, dan moet ons dat genoeg zijn (1 Tim. 6). De zucht naar rijkdom zal ons dan niet verstrikken. Alleen in het geloof vinden wij het economisch en sociale evenwicht in ons leven. Dan is niet de primaire vraag, of het jaar 1958 een jaar zal zijn van toenemende welvaart, maar of het zich zal kenmerken door onze trouw,

### Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.  
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

### Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

### Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen  
Drs W. K. van Dijk, Groningen  
P. A. Hekstra, Rotterdam  
Dr. D. Holwerda, Groningen  
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven  
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.  
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede  
D. W. L. Milo, Nunspeet  
Drs. G. Puchinger, Utrecht  
Drs. H. R. Rookmaaker, Amsterdam-Z.  
Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven  
Ds. B. Telder, Breda  
Ds. C. Vonk, Schiedam  
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam

### Secretariaat Geref. Persvereniging „Opbouw”:

H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

concreet in deze dingen, aan het Woord des Heren. Wij kunnen niet beter doen dan door de aan zichzelf vertwijfelende mensen, die telkens weer bedrogen uitkomen met hufdromen van beheersing van het leven ook in sociaal en economisch opzicht, te wijzen op deze nuchtere, maar beproefde waarheid van de Heilige Schrift, waarbij wij gerust en vol vertrouwen in heden en toekomst kunnen leven en nimmer bedrogen zullen uitkomen. Dan dragen we ook de tegenslagen, waar zij er zijn en wanneer zij onverhoopt ons verder mochten treffen in ons nationale leven, in het geloof en doen wat onze hand vindt om te doen, trouw en volhardend in onze arbeidsroeping. Dit is geen vlucht uit de werkelijkheid in een soort van metaphysische berusting en levensaanvaarding in resignatie. Het is geheel iets anders, het is juist zeer actief zijn, vol van kracht en vertrouwen uit genade, die wij gelovig aanvaardden.

Bij de jaarwisseling ontving ik een brief van één van mijn oude vrienden, die op leeftijd is gekomen en nu leeft van de rente van zijn opgespaard vermogen. Hij schreef me: „31 December zal bij mij wel somber sluiten. Ik zal een boel armer zijn geworden”. Inderdaad kunnen zij, die een leven lang hun beste krachten in hun arbeid hebben gegeven en nu leven moeten van de vrucht van hun arbeid, in hun levensavond vaak alleen maar vol financiële zorgen zijn. Zijn zij effectenbezitters, dan delen zij in het gevoelig verlies, dat de aanzienlijk gedaalde beurskoersen te zien geven. Zijn zij bezitters van huizen, dan krijgen zij de bittere pil van de huurblokkering voor de huiseigenaren te slikken, één van de maatregelen uit de ideeën-sfeer van de socialisten der P.v.d.A., die nu eenmaal wel zeggen, de particuliere eigendom niet te willen aantasten, maar ondertussen niets ongedaan laten, om de bezitters van enig vermogen in hun eigendom te treffen.

Tegenover het programmapunt van de P.v.d.A.: de huurverhoging alleen met huurblokkering, staat dat van de andere grote politieke partij, de K.V.P., die in het belang van de grote gezinnen, die men daarin aantreft, sterk geporteerd is voor de wet op de algemene kinderbijslag, welke wet wat de conjunctuur en de financiële situatie van ons land aangaat, moeilijk op een ongelukkiger ogenblik had kunnen aanvaard. Dit zal weer het slordige bedrag van 170 miljoen gulden vragen, welke som, naar mag worden aangenomen, hoofdzakelijk weer in de consumptieve sfeer zal verdwijnen. Een bestedingsuitbreiding in plaats van een bestedingsbeperking dus.

De sociale lasten zijn in de laatste jaren dermate gestegen, dat wij ons met vrees moeten afvragen, wat er zal gebeuren, wanneer de bronnen, die deze gelden moeten opbrengen, door een teruglopende conjunctuur en een scherpe teruggang in zaken, eens zullen gaan opdrogen of belangrijk minder gaan vloeien. Veel te weinig toch is men ervan doordrongen, dat deze sociale lasten zodanig verdeeld en in zwaarte verantwoord moeten zijn, dat ook in moeilijker jaren deze last door het bedrijfsleven kan worden opgebracht. Mocht dit dan onverhoopt niet uitvoerbaar blijken, dan zal men moeten kiezen tussen de deceptie voor hen, die hun droom van de zekerheid van de wieg tot het graf hebben gedroomd en daarmee bedrogen

zullen uitkomen, of een verder gaande opvoering van de zakelijke belastingen. In schijn zal dan de eigendom nog wel zijn gehandhaafd wellicht, maar ook niet meer dan in schijn, want de vrucht van de eigendom zal in toenemende mate terecht komen in de staatsruif van de volksgemeenschap, waaruit allen dan hun karige sprietjes mogen plukken. De regering moge de waan koesteren, dat zij de economie kan leiden en beheersen, de economie bedrijven is toch de taak van de burgers zelf, van de boeren, tuinders, industriëlen en kooplieden, van de handel, klein en groot. Belastingverzwaring staat ons nu reeds te wachten, op grond van het in het regeringsprogramma voorgestelde en in grote lijnen aanvaarde. Wanneer men evenwel zijn oor te luisteren legt bij het zakenleven, dat de laatste tijd alleen maar voor verhoging van lasten door loonsverhogingen de een na de ander is komen te staan, al of niet voor sociale voorzieningen, zonder dat deze verhogingen in de prijzen mochten worden doorberekend, dan zou reeds bij gelijk gebleven werkbezetting een teruggang in de bedrijfsresultaten onvermijdelijk zijn, daar nu eenmaal de verhogingen veel te sterk zijn om in productiviteitsverbetering van de arbeid te kunnen worden opgevangen.

Tengevolge van de regeringsmaatregelen ter beperking van investeringen en bestedingen, zijn in tal van zaken de omzetten ook nog belangrijk gedaald. Wij verwachten dan ook, dat de balansen over 1957 wel eens heel wat mindere bedrijfsuitkomsten te zien zullen kunnen geven dan over 1956. En waar Vader-tje Staat zo langzaam aan wat zijn aandeel in de winsten betreft de belangrijkste partij is geworden, zal dit hem in zijn belastinginkomsten ook dienovereenkomstig treffen. Wanneer dan de Staatskas toch niet minder gevuld zal kunnen worden, zal de belasting-schroef wel weer verder worden aangedraaid en zal de verkeerde leiding der economie ons progressief verder bergafwaarts voeren. Het wil ons voorkomen, dat vermoedens als deze ook niet vreemd zijn aan de uiterst zwakke en ongeïnteresseerde stemming, waarin de effectenbeurs de laatste maanden verkeert. Ook wanneer er goede berichten uit het bedrijfsleven doordringen, vermogen zulke moedgevende injecties de patiënt toch niet op te heffen uit zijn toestand van volkomen letargie. Men heeft geen vertrouwen in de koers, die economisch en sociaal wordt gevaren in ons land en is zich maar al te zeer ervan bewust, dat het eind de lasten te dragen zal krijgen. Geruststellende verklaringen van ministerszijde, dat de vooruitzichten voor onze economie niet zo slecht zijn, als ook opwekkingen om aan geen pessimistische verwachtingen voet te geven, kunnen de beurs stellig geen impuls tot een opwaartse beweging bieden, hoe goed bedoeld zulke woorden ook mogen zijn. Men heeft in dit verband gesproken van de wijkende horizon van de economische ontwikkeling, waarbij de verwachtingen met betrekking tot de economische toekomst na het begin van het tweede halfjaar al maar lager en lager werden gesteld, naarmate het jaar ouder werd. Aan deze neergaande tendenz in de verwachtingen is nog geen eind gekomen. Wat dat aangaat loopt deze lijn der verwachtingen zo ongeveer parallel aan die in Amerika, waarop nu eenmaal vanwege het geweldige economische belang ook voor de andere Westerse landen de ogen sterk gespannen gericht zijn. Verwachtte men in Amerika aanvankelijk, dat de economie omstreeks medio 1957 weer sneller zou vooruitgaan, men verschoof deze verwachtingen, al naar het jaar verstreek en de verbetering uitbleef, naar het derde en vervolgens naar het vierde kwartaal van dit jaar, terwijl er nu al zijn, die de verwachtingen voor een belangrijke verbetering in de situatie niet eerder dan omstreeks de tweede helft van 1958 voor realisatie vatbaar achten.

Voor ons land zijn er de laatste maand ook nog de donkere wolken boven de horizon komen hangen van de maatregelen, die de Indonesische Overheid treft ten aanzien van Nederlandse ondernemingen. Ook al is het ongetwijfeld waar, dat doorvoering van deze maatregel Indonesië oneindig veel meer schade zal doen dan Nederland, het verhoogt de spanning en het algemene gevoel van onzekerheid en vormt dus als zodanig stellig geen rustgevende partij in het totale economische beeld. Zo overheerst momenteel aller-

wegen het gevoel van onzekerheid, met name in de industriële sector, terwijl de scheepvaartmaatschappijen beducht zijn voor hun positie en vrezende, de voortgaande vernieuwing van hun vloot niet te kunnen volbrengen nu de fiscale voordelen uit hoofde van de investeringsaftrek vooralsnog voor deze zeer kapitaal-intensieve bedrijven niet weer worden ingesteld. Ook de positie van de landbouw, geeft zorgen. Voor het bieden van financiële steun gaan reeds luide stemmen op.

Het jaar 1957 bracht ons ook de aanvaarding van Nederlands toetreding tot de Euro-markt, de Europese Economische Gemeenschap van de zes landen België, West-Duitsland, Frankrijk, Italië, Luxemburg en Nederland. Dit betekent, dat wij geleidelijk aan via een overgangperiode van maximaal 15 jaren, verdeeld over drie etappes, het economische leven van deze zes landen gaan samenbinden en een sociale harmonisatie daarbij tevens gaan nastreven. Dit zal ertoe leiden, dat in de toekomst de beslissingen over het economisch wel en wee van ons land niet meer door onszelf alleen genomen zullen kunnen worden, maar dat de beslissing daarover uiteindelijk zal komen te berusten bij de Raad van Ministers van de zes landen en de organen van deze E.E.G. Merkwaardig genoeg, is over dit geweldige project niemand enthousiast en is ieder zich bewust van de grote bezwaren, die dit oplevert en de mogelijke gevaren, die uit dit alles kunnen voortvloeien. En toch is het met overgrote meerderheid van stemmen in de Tweede en Eerste Kamer van onze Staten-Generaal aanvaard. Men zag blijkbaar geen mogelijkheid voor een goede ontwikkeling van het economisch leven van deze zes landen, zonder deze onderlinge binding aan te gaan. Voor ons besef is dit een beslissing, waarvan de strekking en draagwijdte moeilijk kan worden overschat, uit defaitisme geboren en stellig geen voorbeeld van een uit een diep gewortelde overtuiging voortgekomen verantwoorde beleidsdaad.

Wanneer wij zo alles overzien, dan kunnen wij alleen maar constateren, dat de verwachtingen voor de naaste toekomst niet hoog gespannen zijn, integendeel, dat hier en daar de vrees voor verder gaande verslechtering duidelijk aanwezig is. Daarbij voegt zich dan ook nog bij menigeen de deprimerende verwachting, dat de maatregelen, genomen ter beperking van investeringen en bestedingen in het komende jaar wel eens een extra neerdrukkende en de economische situatie versneld verslechterende uitwerking zouden kunnen hebben, te meer, daar het effect van zulke maatregelen eerst langzaam aan tot volle ontwikkeling komt.

Ongetwijfeld kan de laatste maanden ook wel gewezen worden op factoren, die een verbetering doen zien, als de iets beter geworden verhouding van invoer en uitvoer, hetgeen niet nalaat op onze betalingsbalans een gunstige uitwerking te hebben. Het is evenwel maar de vraag, of deze verhouding constant in gunstige richting zal blijven voortgaan. In ieder geval moet, zoals wij b.v. ontlenen kunnen aan het Maandschrift van het Centraal Bureau voor de Statistiek over November, gesproken worden van een verzwakking van onze concurrentiepositie in het buitenland, daar b.v. een vergelijking van het Nederlandse aandeel van de invoer in de landen van de belangrijkste handelspartners in Europa aantoont, dat het Nederlandse aandeel een neiging tot dalen vertoont, zij het ook nog van geringe omvang. Ook liet over 1956 en het eerste halfjaar van 1957 het aandeel van onze export in onze totale industriële voortbrenging een daling zien. Was dit percentage in de eerste helft van 1953 nog 26%, het liep geleidelijk terug tot 24%. Alleen de chemische industrie levert een constante vooruitgang van het export-percentage op. Wij delen daarbij de opvatting van

hen, die van mening zijn, dat een voortdurende stijging juist van onze export van het allergrootste belang is voor de welvaart van ons land. Ook op dit punt kunnen wij derhalve niet tevreden zijn over wat het jaar 1957 ons heeft te zien gegeven, al moet daarbij uiteraard een voorbehoud worden gemaakt ten aanzien van de laatste maand van het jaar, waarvan de resultaten nog niet bekend zijn. Doch naar veilig mag worden aangenomen, kunnen deze cijfers over December het totaal-beeld moeilijk belangrijk wijzigen.

Stellig zou er nog meer op te merken zijn, doch wij moeten ons beperken.

Ook al zullen de uitkomsten van 1957 ten achter blijven bij die van 1956, dit mag ons niet ertoe brengen, te vergeten, dat 1957 ook een jaar is geweest, waarin God Zijn genade over ons heeft groot gemaakt en ons met rijke zegeningen heeft overladen. Wanneer wij denken aan het lot van andere landen en volken, waar alle persoonlijke economische vrijheid is verdwenen en de economie volledig staatszaak is geworden, dan mogen wij wel heel dankbaar zijn, dat God ons hier nog veel vrijheid gelaten heeft, ook al is er de langzame opschuiving in de richting van verdergaand verlies van die vrijheden. Laat onder ons de dank aan God niet ontbreken, maar laten hart en leven boordevol zijn met lof voor onze Vader in de hemelen, Die Zijn hand zegend over ons opendeed en ons omringde met Zijn weldaden. Hij gaf ons belangrijk meer dan wat in strikte zin tot onderhoud en onderdak gerekend kan worden, hetgeen ons naar de eis van de Heilige Schrift in 1 Tim. 6 reeds genoeg zou moeten zijn, indien wij niet meer zouden ontvangen dan dat. Hoe groot moet dan wel onze dankbaarheid zijn!

Richten wij onze blik op de toekomst, dan doet de overweging van de economische situatie in ons land van de laatste tijd en de dalende tendenz, die valt waar te nemen, ons ertoe neigen om eerder een verder gaande neergang dan een hernieuwde opleving te verwachten. Het zou ons niet verbazen, indien daarbij dan ook de werkloosheidscijfers, die reeds een stijging te zien gaven, verder zouden stijgen. Wanneer wij deze prognose stellen, dan doen wij dit allerminst, om uiting te geven aan defaitisme of moedeloosheid, hoe weinig opwekkends er ook in het algemene beeld van deze tijd moge zijn te ontdekken. Een christen moet evenwel een nuchter mens zijn en mag stellig geen voet geven aan een optimisme, dat zou steunen op ondeugdelijke speculatieve gronden. Ook wanneer hij een lagere taxatie uitbrengt, kan hij nochtans onveranderd optimist zijn. Zeker dient juist de overweging van de duidelijk neergaande tendenz van de ontwikkelingslijn hem ertoe te brengen, zijn krachtsinspanning zo hoog mogelijk op te voeren en zich zijn verantwoordelijkheid wat zijn persoonlijk aandeel in de economische voortbrenging betreft scherp bewust te zijn. Hij mag daarbij weten, dat zijn God ook de economie leidt en dat die goddelijke leiding alles bepaalt, ook al schakelt God daarbij de menselijke verantwoordelijkheid tenvolle in en kan niemand zich daaraan onttrekken. Hoe de gang van zaken in het nieuwe jaar ook moge zijn, hij zal zijn werk dienen te volbrengen in het optimisme van het geloof, dat zelfs geplaatst tegenover het gebeuren van de alleruiterste dingen op aarde van zijn Heer en Heiland de opwekking meekreeg: heft dan Uw hoofden omhoog en weet, dat Uw verlossing nabij is.

Stellen wij al ons vertrouwen voor 1958 alleen op onze trouwe God en Vader en moge Zijn zegen met ons zijn in het komende jaar. Vinde Hij ons getrouw in de ijverige vervulling van onze maatschappelijke roeping. Dan zal het einde altijd goed zijn.

P. GROEN.

**Goede lectuur is wat waard. Maakt anderen attent op dit blad en vraagt ze abonné te worden!**

## Totius' psalmvertolking

V

Een welkom hoofdstuk is zeker ook het laatste: **Die ou goud**; Ontleninge aan die Nederlandse Psalmboek, aan Camphuysen, Marnix, Vondel, Revius, Hooft. Dr. Haantjes schreef reeds in 1938 in de kroniek van Zuid-Afrika o.m. over die ontleningen. In hetzelfde jaar publiceerde Prof. G. Dekker een voorlopige studie „Die 'Ou Goud' in die Afrikaanse Psalmboek”. Haantjes greep daarop terug in zijn bijdrage tot den Bundel Opstellen van Oud-leerlingen in 1940 aangeboden aan Prof. De Vooy, over „Marnix, Camphuysen, Totius”. Van den leerling van Prof. Dekker kunnen wij verdere uitwerking verwachten van het onderzoek.

Het Nederlandse Psalmboek is evenals de Statenbijbel een van de vormende factoren geweest in de wording van een eigen Afrikaanse cultuur. Vanzelfsprekend is dus vooral aansluiting gezocht bij de berijming van 1773. Van vrijwel al deze ontleningen geldt dat de actieve, scheppende dichter daarbij onderscheidend en keurend te werk is gegaan. „Wat hy opneem word so opgelos in die gevoelstroom dat alles versmelt tot een geheel. Dit is dus nie net wat hy ontleen wat belangryk is nie, maar dikwels veral wat hy nie ontleen nie, en waarin hy sy eie koers gaan” (232). Opvallend is verder dat Totius volkomen onsystematisch heeft ontleend: veel meer aan den remonstrant Camphuysen dan aan den Calvinist Marnix; en aan den geestverwant Revius, evenals aan Vondel, slechts via een bloemlezing van Van Elring, waarin de psalmen zonder verantwoording naar persoonlijken smaak of wansmaak zijn gekozen en bewerkt. Steyn beperkt zich tot een constateren daarvan; hetgeen zijn promotor ook reeds had gedaan. Haantjes, in zijn laatste artikel, graaft dieper.

Slaafs heeft Totius ook de oude berijming nimmer gevolgd. De ontleningen zijn meestal sporadisch, en uiterst selectief. De afwijking berust niet slechts op handhaving van het Afrikaanse taaleigen, doch vloeit voort uit eigen ziening en levensgevoel. Heel vaak is alleen de inzet van een vers of strofpe ontleend. Ontlening van een gehele strofpe of een groot deel daarvan (in pss. 65, 68 en 146 b.v.) komt zelden voor. Maar vorm en toon zijn meestal wel behouden.

Nauwkeurige vergelijking van de pss. 2, 19, 42, 51, 65, 68, 146, in welke minder of meer is ontleend, wijzen uit, dat de psalm steeds als een afgeronde eenheid in het Afrikaans is berijmd en dat juist de afwijkingen dikwijls beeldender en concreter zijn dan het Nederlands. Een zeer goed voorbeeld daarvan is de mooie bewerking van „Dat Basans hemelhoge berg...” in ps. 68, met haar rijke klankplastiek.

Naar Camphuysen trok Totius wel, bij alle verschil van geestesrichting, eenzelfde instelling t.o.v. kunst en gemeenschap. De pss. 15, 23, 51, 55, 88, 102, 119, 125, 130 danken meer, of meestal minder, aan diens berijmingen. Een achtal andere zeer weinig. Ps. 125 herinnert sterk aan een van Camphuysens vroegere vertolkingen die niet zijn opgenomen in den lateren psalmbundel: de bekende „Uytbreiding over Psalm 125”: Wat winden dat 'er ruyschen, Wat regen dat 'er plast... Ook ps. 119, het laatst berijmd, is mede geïnspireerd door een oudere bewerking van Camphuysen. Van deze navolging gaf Haantjes een uitvoerige analyse<sup>1)</sup>, welke Steyn met instemming begroet. Alle andere ontleningen gaan terug op Camphuysens „Uytbreiding over de Psalmen des Propheeten Davids”, waarvan Totius een oude uitgave met muziek bezat, waarvan het titelblad verloren was geraakt. Ook hier is zelden een hele strofpe ontleend (ps. 13 en 15 b.v.). De versregel is vaak korter, het rythme steeds krachtiger, de zeggingsdirecter. Bijna nergens volgt hij zijn voorbeeld op den voet. De in Camphuysens werk essentiële uitbreidingen vinden nimmer weerklank bij den gereformeerden vertolker. En de onrechtzinnige geluiden evenmin. Zo kon ook deze remonstrantse dichter bijdragen tot de schoonheid van het Afrikaanse psalmboek. De 23e psalm, uiterst selectief bij hem geborgd, is veel mooier dan de oorspronkelijker lezing in den proefbundel van 1929. De eenvoudige, melodieuze toon van Camphuysens tot stichting

der gemeente geschreven lied moet voor Totius een bijzondere bekoring hebben gehad. Ingetogener als kunstenaar, wars van bevindelijke wijdlopiegheid als gereforméerd psalmvertolker, bleef deze echter waakzaam en zelfstandig.

Marnix blijkt (helaas) veel minder te zijn gevolgd. In ps. 13 in de 3e strofpe (de eerste twee zijn naar Camphuysen); in ps. 48 in de eerste en de voorlaatste strofpe; in ps. 65 in de 2e; in een vijftal andere psalmen in slechts enkele regels (o.a. is er invloed op de mooie eerste strofpe van ps. 97). Aan de vraag, „welke machtige invloed de schaal toch zo beslist naar Camphuysens zijde deed overslaan” (Haantjes), gaat Steyn vreemd genoeg voorbij. „Omdat Totius ook na ander stemme geluister het, hoor ons in die Afrikaanse psalmboek die weerklank van Marnix se eenvoudige, innige lied”. That 's all!<sup>2)</sup>

Vondel, Revius en Hooft heeft Totius slechts gekend uit de bloemlezing van Van Elring; d.w.z. van den eerste een zeer beperkte keuze uit diens „Koning Davids Harpzangen”, van de beide anderen nog veel minder en nergens gaaf. Geen wonder dat hier weinig ontleend is: bij Vondel voor een zestal psalmen enkele regels; bij Revius alleen voor ps. 4; bij Hooft iets voor ps. 6.

Met het voorbeeld van ps. 72 wordt ten slotte aangetoond, hoe voor één psalm bij verschillende berijmingen is geborgd (1773; Camphuysen, Marnix) op een zo selectieve wijze, dat dit aan de eenheid en de schoonheid van het lied niet heeft geschaad.

(Wordt vervolgd)

J. BOSCH.

<sup>1)</sup> Herdrukt bij Nienaber, a.w., 89 vv.<sup>2)</sup> Een vergelijking van enige Psalmen van Marnix met „berijmingen” o.a. van Totius, gaf W. A. Ornée in *Donum Natalicium* (voor prof. dr.) G. A. van Es (Groningen, 1954).

### PSALM 8

*Daar is geen land so ver of woes geleë,  
Geen strand, o HEER, of wilde waterweë,  
Geen hemelseer in die oneindigheid —  
Of orals blink u Naam en majesteit.*

*U het, o HEER, wat troon oor alle dinge,  
uit kindertaal en stem van suigelinge  
u mag gegrond, sodat die mens moet swyg  
wat, hoog van hart, uit wraakbegeerte  
dreig.*

*As ek, o HEER, u nagtelike hemel  
daarbo aanskou, die tint- en  
glansgewemel;  
hoe, deur U toeberei, die skugter maan  
met stille gang oor sterrevelde gaan —*

*wat is die mens dan dat U hom gedenk het,  
die mensekind wat U so ryk beskenk het!  
Met eer en heerlikheid is hy gekroon,  
skaars minder as die eng'le om u troon.*

*U laat hom heers. Tot aan die verste  
strande  
gebied hy oor die werke van u hande.  
U het, o HEER, dit onder hom gestel  
dit hoor sy stem en beef voor sy bevel.*

*Die os en skaap en wat in wildheid lewe,  
die voëls wat deur hoë lugte swewe,  
al wat deurkruis die paaie van die see —  
tesaam het U dit in sy mag gegee.*

*Ja, daar 's geen land so ver of woes geleë,  
geen strand, o HEER, of wilde waterweë,  
geen hemelseer in die oneindigheid —  
of orals blink u Naam en majesteit.*

### PSALM 68 VERS 7

*Laat Basans hemelhoë rots  
hom ophef in sy yd'le trots  
met al sy bulte' en berge;  
wat spring jul, berge, rug aan rug,  
geweldig in die hoë lug  
om Sions kruin te terge?  
God self het hierdie berg begeer,  
om daar in lig, in glans en eer,  
volmaakter, skoner, witter  
as sonneglans en sonneskoon  
vir ewig by sy volk te woon  
en voor hul oog te skitter.*

## Voortgaande reformatie of hereniging?

In de vorige eeuw bracht de HEERE de Gereformeerde kerken in ons vaderland door de Afscheiding — onder het juk van Synodale kerkbesturen uit — tot vernieuwde reformatie. Ondanks de zwakheden en gebreken en zondige twistingen, die de Afscheidingsbeweging nog tientallen jaren hebben gekenmerkt, heeft het de HEERE behaagd de geloofsgehoorzaamheid der trouwgemaakte broeders te zegenen, en deze kerkelijke reformatie mocht voor heel het nationale leven rijke vruchten dragen.

Bij die reformatie spraken de Afscheidenden uit geen gemeenschap meer te willen hebben met de Nederlandse Hervormde kerk, „totdat deze terugkeert tot den waarachtigen dienst des Heeren”. Maar deze terugkeer heeft nooit plaats gehad. Zodoende is het ook nooit gekomen tot een „samenspreking” tussen de „Afscheidenden” kerken en het Ned. Herv. Synodaal Kerkbestuur over de mogelijkheid van kerkelijke hereniging.

Vele Godvrezenden zijn in de Ned. Hervormde Kerk toen achter gebleven. Zij hadden een open oog voor en waren veelszins bewogen onder het onrecht en de vervolging der Afscheidenden. Zij waren ook ernstig bezwaard over de afval in de kerk. Maar ze bleven in het Synodaal kerkelijk genootschap met al zijn zonden toch nog altijd de ware kerk van Christus zien, wier officiële belijdenis toch de 3 Formulieren van Enigheid was? Daarom achtten ze het niet voor God te verantwoorden om de weg van kerkelijke afscheiding op te gaan. Bovendien zagen ze allerlei gebreken en verkeerdheden bij de Afscheidenden leidlieden en kerken. Zo bleven ze hopen op reformatie binnen de kerk.

Ze ijverden langs allerlei wegen en met allerlei middelen voor kerkherstel. Totdat de HEERE door de Doleantiebeweging een nieuwe vrijmaking der nog achtergebleven gelovigen gaf. En het behaagde de HEERE ook deze reformatie, weer op andere wijze, tot een grote zegen te stellen voor heel het christelijk leven op allerlei terrein.

Tussen Afscheiding en Doleantie ligt een halve eeuw. Maar de Gereformeerden hebben elkander gevonden en mochten bovendien in 1892 door Gods genade tot kerkelijke vereniging komen.

Weer zijn we een halve eeuw verder. En van de Gereformeerde kerken is gaan gelden, wat van de O.T. kerk na de dood van Jozua geschreven staat: „Israël nu diende den HEERE al de dagen van Jozua en al de dagen van de oudsten, die lang na Jozua leefden, en die al het werk des HEEREN wisten, hetwelk Hij aan Israël gedaan had” (Joz. 24 : 31) ... zo stond er een ander geslacht op, dat den HEERE niet kende, noch ook het werk, dat Hij aan Israël gedaan had” (Richt. 2 : 10). De vaders der Afscheiding waren heengegaan. De voorstanders der Doleantie gestorven. Ook de „oudsten”, die na hen geleefd hebben. Zo stond er een ander geslacht op, dat op allerlei wijze de graven der profeten bouwde en veel gelezen boeken schreef over Afscheiding, Kerkherstel en Doleantie, maar toch bleek „het werk, dat Hij aan Israël gedaan had” niet meer te kennen en met „Gereformeerde beginselen” en „Gereformeerde theologie” en „Gereformeed kerkrecht” ging doen wat kwaad was in de ogen des HEEREN. De graven der profeten werden gebouwd, maar de kinderen derge-

nen, die de profeten gedood hadden, gingen nu binnen de Gereformeerde kerken met hun beginselen en theologie en kerkrecht verdrukken en vervolgen, schorsen en afzetten hen, die de kerkelijke zonden en avvalligheden — in gehoorzaamheid aan het Woord, en naar de roeping der ware kerkleden — gingen bestraffen.

Wat de mensen ten kwade hebben gedacht, heeft de HEERE ten goede gekeerd. Hij gaf een nieuwe vrijmaking. Een nadere reformatie. De Gereformeerde kerken zijn opnieuw onder het juk van Synodocratie en menselijke bindingen uitgebracht. En weer verklaren deze vrijgemaakte kerken geen gemeenschap te willen hebben met de Synode en het kerkverband der Synodocratisch gebonden kerken „totdat deze terugkeren tot de waarachtige dienst des Heeren”. Zolang zal er geen vruchtbare „samenspreking” mogelijk zijn over kerkelijke hereniging.

Vele Godvrezenden zijn ook nu in de gebonden Gereformeerde kerken achtergebleven. Zij hebben oog voor en zijn in menig opzicht bewogen over het onrecht in schorsing en afzetting aan vele kerkelijke ambtsdragers

aangedaan. Ze zijn ook ernstig bezwaard over de afval in eigen kerken. Maar ze blijven in de Synodocratisch gebonden kerken met al haar verkeerde leerbeslissingen en tuchthandelingen en verdere zonden toch nog altijd de ware kerk van Christus zien met haar Gereformeerde belijdenisgeschriften en Gereformeerde kerkenordening. Bovendien zien ze allerlei gebreken en verkeerdheden bij de vrijgemaakte leidlieden en kerken. Zo blijven ze hopen op reformatie binnen de gebonden kerkgemeenschap. Ze ijveren langs allerlei wegen en met allerlei middelen voor kerkherstel, ook voor „samenspreking”.

Maar de HEERE kan ook nu een nieuwe uittocht geven. Daar moge ons gebed voor opgaan. Hij brenge bijeen, die bij elkander horen. Geen hereniging, maar voortgaande reformatie. Ook nu spreken wij als vrijgemaakte Gereformeerden uit — als in de dagen der Afscheiding — gemeenschap te willen uitoefenen „met alle ware Gereformeerde ledematen” en vereniging te begeren met „elke op Gods onfeilbaar Woord gegronde vergadering”.

B. TELDER.

## KRITISCHE KRABBELS

### Snuiters?

Ze waren opgewekt met elkaar bezig, de broeders. Sommigen hadden zelfs hun vingers tussen de „bijbel”, om dadelijk op te kunnen slaan en het materiaal in het vuur te kunnen brengen. De teksten vlogen door de lucht. En al maar méér teksten-materiaal rukte aan. Het was beslist levendig. Voorzitter, klonk een stem, maar eh Hosea zegt toch, nee, wacht eens even, Hosea is het niet, toe, hoe heet die snuiter nu ook al weer, oh, ja, hier heb ik hem, Amos.

Een oudere broeder (de oudsten kunnen zulke dingen ook het beste zeggen) merkte op: „Wilt U het nog even voorlezen, wat die snuiter Amos zegt? Allen begrepen zijn bedoeling niet. Verschillenden toch wel. Het zou onbillijk zijn, als iemand in ijver-vuur voor een goede zaak, zich eens zou komen te verspreken, speciaal er de aandacht op te vestigen..

Hier was het een symptoom. Hier moest geholpen worden. Dit mag zo niet. Zal het kwaad in deze vorm onder ons veel voorkomen?

Gelukkig mogen we zeggen: Neen. Maar het kan op honderd andere manieren aangehouden worden. Altijd zullen we het gevaar blijven lopen, gemeenzaam, hetwelk heel iets anders is als vertrouwelijk, om te gaan, met de Schrift. Op „populaire wijze”.

En dat is het begin van het einde: **Practisch doen** alsof de Schrijvers, de schrijvers zijn. Bijbelse raadsels, een wedstrijd in Bijbelse namen (met onder daverend gelach, een kwartje als boete in een theeschotelletje te deponeren, bij het in gebreke blijven, ten behoeve van het jeugdwerk) het ligt gelukkig al weer achter ons. De Schrift zegt: Want de profetie is voortijds niet voortgebracht door de wil eens mensen, maar de heilige menschen Gods, van de Heilige Geest gedreven zijnde, hebben ze gesproken. (2 Petrus 1: 21).

Ik hoorde iemand vertellen van zijn vader, dat als één van de gezinsleden, om welke reden dan ook, alleen at, en voor zich zelf ging lezen en danken, het waarschuwend klonk: Jongens!

Even werd gewacht met boek en courant. Hier zit iets prachtigs in. Later vooral, zien de kinderen het, hoe al dit soort dingen een eigen levensstijl verraadt.

Soms kan een kind, onbedoeld een lesje geven. Waar wordt aan tafel de tijd wel eens niet verpraat. Is het al zo laat? En we hebben nog niet gelezen! Vlugg „de bijbel”. „Gauw even een psalmpje”, zei klein Keesje glunderend. Vader en moeder glunderden nu niet bepaald. Wel weer wat geleerd.

De naam „bijbel” is toch eigenlijk een weinig geslaagde naam. Niets zeggend. Neutraal. Bijbel komt van Biblia. En Biblia betekent boeken. De vaderen (ik zeg niet de vrome) spraken van: HET BOEK. Dat is prachtig. Geef mij HET BOEK eens aan, we zullen samen lezen. Geen van de huisgenoten vroeg ooit: welk boek?

HET BOEK zonder titel is: HET BOEK der boeken. Geen geleerd boek. Geen wetenschappelijk boek. HET BOEK dat in alle talen der aarde wordt vertaald. En tegelijk het enige boek waar geen reclame voor wordt gemaakt.

De vertaling is wel deftig vaak, maar de oorspronkelijke taal b.v. het Grieks was niet het Grieks van de geleerden, maar het populaire Grieks van de straat. Want de HEERE wil voor alle dingen verstaan worden.

In Galaten 3: 8 staat de naam „Schrift”. Dat is de beste naam. De Schrift of de Schriften. „Ga niet uit Uw woning, zonder een woord van Uw Koning”. Een uitstekende raad. Een dag niet begonnen met eerbiedig lezen van de Schrift blijkt vaak te zijn een dag vol nederlagen.

FRATER.

bij theologen en predikanten. Alsof de wijding der geneeskunde, der rechtsgeleerdheid, enz. niet evenzeer van groot gewicht ware voor Kerk en Staat, voor ziel en lichaam, voor tijdgenoot en nageslacht. . . .”<sup>5)</sup>

Schilder in zijn *In Memoriam* vangt aan

## PROFESSOR LUCAS LINDEBOOM

1933 — 4 Januari — 1958

„Ik ben net als dat lid van een van mijn eerste gemeenten, dat tegen me zei: ik weet niet zoo veel als doom'nee, maar wà 'k weet, dat weet 'k net zoo goed als doom'nee”

Lindeboom tot Kuyper

Het is deze maand vijf en twintig jaar geleden dat Lindeboom stierf, en gedachtig aan het Bijbelwoord „Houdt uw voorgangers in gedachtenis, die het woord Gods tot u hebben gesproken; let op het einde van hun wandel en volgt hun geloof na” (Hebr. 13: 7), een woord dat in deze jaren binnen onze kring zeker wel onze aandachtige meditatie verdient, thans een enkel woord, al zal het kort zijn!

Zijn sterfdatum zal deze heel lang, gene heel kort geleden lijken, een datum die viel vóór Colijns laatste en Schilders éérste grote levensperiode ging aanbreken.

Het eerste wat wel opvalt is, hoe oud hij is geworden. Hij heeft als bijna achtentachtigjarige zijn tijdgenoot Dr. H. Bavinck, die in 1882 evenals Ds. D. K. Wielenga tegelijk met hem tot hoogleraar werd benoemd te Kampen, meer dan tien jaar overleefd, en dat terwijl Lindeboom in zijn jonge jaren beslist geen sterke gezondheid bezat.

Zo kon hij in het begin der dertiger jaren met Prof. Mr. D. P. D. Fabius de alleroudste generatie vertegenwoordigen in het pluriforme gereformeerde leven van die dagen. Samen spreken daarom Fabius en Lindeboom op de morgen van 21 October 1930 op de Herdenkingsbijeenkomst ter gelegenheid van het Vijftigjarig bestaan van de Vrije Universiteit, de datum tevens waarop, precies voor vijftig jaar, Prof. Fabius met de Inauguratie „Het Goddelijk karakter van het Recht” als eerste juridisch hoogleraar van de Vrije Universiteit zijn ambt had aanvaard.

Op zich zelf kan het een merkwaardigheid genoemd worden dat Lindeboom als feestredenaar optrad op het Vrije Universiteitsjubileum, want niet alleen had hij kerkelijk in menig opzicht tegenover Dr. Kuyper gestaan, maar hij had zich ook bij het oprichten van de Vrije Universiteit ernstig tegen Kuyper verzet. En toen Kuyper in De Heraut op zijn — ditmaal niet zeer loyale — wijze zich ontleed van Lindebooms kritiek, was Lindeboom met een lijvige OPEN BRIEF, „Heb de Waarheid en den Vrede lief” van meer dan zeventig bladzijden verschenen, die ook van zijn kant duidelijk maakte, dat het verzet tegen Dr. Kuyper niet alleen de inhoud van zijn overtuiging betrof, maar ook de wijze van zijn beleid, zijn beantwoording of helemaal geen beantwoording van tegenstanders, iets waarop later ook de hoogleraren Fabius en De Savornin Lohman herhaaldelijk gewezen hebben.

Wie van de meelevende jongeren die OPEN BRIEF vandaag leest zal, zich verdie-

pende in stijl en aanpak, plots het woord *Schilder* over de lippen komen, evenals wanneer hij die regel verneemt die bewaard is gebleven uit een gebed van Lindeboom: *doe ons als helden treden in hét slijk der straten.*<sup>1)</sup>

Natuurlijk is het omgekeerde het geval: wie Lindebooms polemische geschriften leest, en het zijn er niet zo weinige onder de ruim 120 geschriften die Lindeboom ons heeft nagelaten<sup>2)</sup>, gaat verstaan dat wij hier één van de leermeesters van Prof. Dr. K. Schilder ontmoeten.

Wat dat alles aangaat kan een ieder ook vandaag nog met vrucht kennis nemen van het *In Memoriam Professor Lindeboom* dat zijn leerling Schilder hem in *De Reformatie* wijdde<sup>3)</sup>, een *In Memoriam* dat het kenmerk van een groot, sterk schrijver ons toont: het zegt in wat het onderstreept en naar voren haalt evenveel van de schrijver als van de beschrevene!

Wie zal het Schilder kwalijk nemen dat hij Lindeboom nog eens opnieuw toont aan de Christelijk-Gereformeerden, dat hij de relaties met de Vrije Universiteit nog eens releveert en in het algemeen de ruimte overziet van de ontwikkeling van het gereformeerde leven in die dagen tot aan de jeugd van Lindeboom, en dan laat volgen dat woord van zelfironie en zelfkennis tevens: „wie weinig hebben, vergelijken zich tegenwoordig met wie veel hebben, maar 40 jaar geleden vergeleken ze zich met elkaar; en dat was nog al zwoel, af en toe: de ééne buurvrouw vond haar meubeltjes toch nog voornameer dan de andere; daartoe zat het huisje van de ééne wat beter in de verf (zoolang het duurde) dan dat van de andere. We waren nog wat klein toen, met elkaar”.

Er klinkt overwinning van de Confessie op de theologische haarkloverij en van mentaliteit op mentaliteit op, wanneer Schilder plots aanheft: „God zij geloofd: niet de secte, maar de kerk heeft Lindeboom begraven”.

Vergeten wij niet dat Lindeboom in 1852 werd verbonden aan een gemeente te Den Bosch die geen Avondmaal meer vierde, want er stond immers in de Bijbel „doet dat, totdat Hij komt”, dat wil zeggen — totdat Hij in uw hart is gekomen<sup>4)</sup>.

Men moet zich dit even indenken om te verstaan welk een gang Lindeboom maakte, dwars door de kerk en de wereld van Nederland in die dagen heen, om op het Vrije Universiteitsjubileum dat grote woord van Kuyper met diepe instemming te kunnen aanhalen: „Inzonderheid voor de seculaire wetenschap is m.i. een Christelijke Universiteit broodnodig. Is het niet meer dan tijd dat de Christenen uit alle standen de waarde der wetenschap in het gemeen op den rechten prijs leeren stellen? Wij blijven met onze belangstelling teveel staan

met op te merken dat Lindeboom ontsnapt aan de „hollandsche schematiseeringswoede”.

Hoe komt dat?

Allereerst omdat Lindeboom een bijzonder levend en bewogen mens is geweest!

En in de tweede plaats, omdat hij de Kerk in ál haar functies heeft ernstig genomen, ook déze pluriformiteit der Kerk anderen heeft gepredikt en de Kerk in al die functies rusteloos gediend heeft.

Hij heeft pal gestaan voor het zuivere gereformeerde belijden, met Kuyper werd herhaaldelijk de degen gekruist, en ook over de opleiding te Kampen heeft Lindeboom in alle toonaarden zijn stem verheven, maar daar is het niet bij gebleven!

We zouden kort zijn, en sommen daarom slechts op om uit te spreken en voor te leggen: hij had de ook in die dagen in zijn kerkelijke kring ongelooflijke moed de Evangelisatiearbeid aan te prijzen met de opmerking dat het een dooddoener was te zeggen „dat de kerkdeuren toch openstaan”. Op de Internationale koloniale Tentoonstelling te Amsterdam in 1883 verschijnt Lindeboom met een Bijbelkiosk; onder de niet gelovige hoofdonderwijzers verspreidt hij het Handboek der Geschiedenis van het Vaderland van Groen van Prinsterer. Hij dringt niet alleen op concrete straatprediking aan, maar eist ook dat daarin nu werkelijk het centrale zal worden gezegd en geen beschouwingen gegeven: „Een man, die maar één, twee minuten bij je straatprediking staat, moet het Evangelie gehoord hebben”. En als hij als adviserend lid van de Generale Synode van Leeuwarden in 1920 moet wachten voor de gesloten spoorwegovergang, deelt de meer dan zeventigjarige hoogleraar aan de wachtende mensen Christelijke tractaten uit, want altijd liep hij met tractaten op zak. Daartoe kan men noemen zijn debatten met onchristelijke tegenstanders als Domela Nieuwenhuis, met welke laatste hij drie dagen lang debatteerde in een tijd dat daar nog moed voor nodig was. Voor hem was de antithese en het isolement geen levenshouding om zich te onttrekken aan de *persoonlijke* ontmoeting met enige tegenstander.

Misschien heeft de kroon op al deze arbeid zijn werk gevormd voor de Christelijke barmhartigheid. Hoe moet deze zoon der Afscheiding, van wie zijn tegenstanders zongen

Lindeboom, Lindeboom,  
Wat maak jij die fijnen vroom!

de zwakzinnigen en krankzinnigen, de stommen en de blinden hebben lief gehad, dat hij, de overtuigd kerkelijk gereformeerde, uit alle kring en kerk waar men de Belijdenis óók nog lief had, om zich heen verzameld heeft die met hem meegestreden hebben om ook deze kinderen, voor wie de Heiland gekomen was, en die aan ons *allemaal* zijn toevertrouwd, te helpen en voor zover ze thuis niet verpleegd kunnen worden, een Christelijk thuis te bereiden!

Ik weet zeer wel in welke richting vandaag Lindebooms blik allereerst zou gaan, als hij nog afkeuringen en waarschuwingen kon uitspreken. Ik weet dat hij, anders dan Dr. H. Bavinck, de N.C.S.V. gevaarlijk vond, en jaren lang via de Kiezersbond „Marnix” (1881—1892), die hij later loyaal opgaf, tegenover Kuyper stond. Maar de Schrift zegt dat we op *het einde* der voorgangers moeten letten en aldus het geheel van hun biografie moeten overwegen. *En die is bij Lindeboom wel heel breed geweest, voor onze kring wellicht in sommige opzichten beschamend breed!* Zijn geloof na te volgen zou in onze kring nog al heel wat betekenen: het zou een synthese betekenen van wat wij reeds doen én van wat wij tegenwoordig veelal nalaten, maar waarin Lindeboom zeer ijverig is geweest!

Daarom meen ik in dit verband niet beter te doen, dan te eindigen met de woorden waarmee **Dr Colijn** bij het Vrije Universiteitsjubileum de vijf en tachtigjarige Lindeboom toesprak, een brede tot een brede: „*Dien dank, Hooggeachte Professor Lindeboom, breng ik ook U. In jaren overtreft gij waarschijnlijk ieder der hier aanwezigen. En als ik deze zaal overzie, denk ik onwillekeurig aan een gebouw van ongeveer gelijke grootte, het Bâtiment électoral te Genève, waar ik voor een paar weken*

*een grijsaard van Uw leeftijd met nog onverzwakte stem het woord hoorde voeren voor de belangen van zijn land.*

*Dat gij op 85-jarigen leeftijd hier nog kondt komen om Uw stem te doen hooren in het belang van een werk in Gods Koninkrijk, is voor U een voorrecht en voor ons een oorzaak van hartelijke blijdschap.*

*Uwe verhouding tot de V.U. is een geheel andere dan die van Professor Fabius. Gij zijt aan haar niet werkzaam geweest, maar wel hebt ge er in hooge mate toe bijgedragen, dat onze Vereeniging het uitzicht niet verloor op de noodzakelijkheid tot uitbreiding der faculteiten.*

*Als gij in 1884 den stoot hebt gegeven tot de oprichting der Vereeniging tot Chr. verzorging van Krankzinnigen en Zenuwlijders en als die Vereeniging dan de Gereformeerde Belijdenisschriften tot grondslag heeft gekozen, dan begint in den kring der Universiteit ook de belangstelling voor een medische faculteit te ontwaken.*

*Toch zou het nog bijna een kwart eeuw duren, eer daarmee een aanvang werd gemaakt en dat dit toen geschiedde, was, naar aller oordeel, hoofdzakelijk toe te schrijven aan de energie, waarmee gij, als Voorzitter Uwer Vereeniging, deze zaak ter hand genomen hadt.*

*Wij gaan niet te ver, als we U den eigenlijken vader der medische faculteit noemen. Aan U is te danken de oprichting der Psychiatrisch-Neurologische Kliniek.*

waar Professor Bouman zijn arbeid verrichten kon en Professor Van der Horst dien voortzet.

En wel hebben de omstandigheden er toe geleid om het tempo der uitbreiding van de medische faculteit voorloopig wat te matigen, doch de band met Uwe Vereeniging en daardoor met Uzelf bleef behouden.

De Heere zegende U met merkwaardige levenskracht. Gijzelf zult daarvoor dankbaar zijn. Maar wij eveneens. En dat niet uitsluitend omdat gij heden tot ons kwaamt, doch ook omdat alle man en vrouw die in Nederland professie doet van de Gereformeerde belijdenis, in U heeft leeren waardeeren den onbezweken moed waarmee gij immer voor de verdediging der Gereformeerde beginselen op de bres hebt gestaan”<sup>6)</sup>.

G. PUCHINGER.

Utrecht, 29-30 XII 1957.

<sup>1)</sup> Ds. W. A. Wiersinga, Lucas Lindeboom, een Koninklijk Evangelist, 1940, pag. 64.

<sup>2)</sup> Zie de Bibliografie van Professor L. Lindeboom, samengesteld door zijn kleinzoon Ds. A. M. Lindeboom in Gereformeerd Theologisch Tijdschrift, Jaargang XXXIX, pag. 458—465 en Jaargang XXXX, pag. 180—186. 1938, 1939.

<sup>3)</sup> Jaargang XIII, pag. 114—115 van 13 Januari 1933, nr. 15.

<sup>4)</sup> Wiersinga, pag. 6.

<sup>5)</sup> Gedenkboek van de Viering van het 50-jarig bestaan der Vrije Universiteit te Amsterdam 1930, pag. 115—116.

<sup>6)</sup> Gedenkboek Vrije Universiteit, pag. 79-80.

## Vrijheid en verantwoordelijkheid in het economisch leven

Een tweede opmerking betreffende de midelen van de economische politiek raakt de belastingen. Belastingen zijn er naar hun aard niet voor geschikt om conjunctuurpolitiek te bedrijven, noch om het klein- of grootbedrijf te helpen of te hinderen. De belastingen dienen geheven te worden om de Overheid in staat te stellen haar typische taken te vervullen. De nieuwere opvattingen in de leer van de openbare financiën luiden echter anders. Volgens deze dient de Overheid een anti-cyclische begrotingspolitiek te volgen en men verstaat hieronder dat in de goede jaren, de jaren van hoogconjunctuur overschotten in de Overheidshuishouding gevormd moeten worden, die in de laagconjunctuur kunnen worden uitgegeven. In de hoogconjunctuur dus hoge belastingen, in de laagconjunctuur lage.

Nu is het beginsel op zichzelf niet onjuist om in de voorspoedsjaren overschotten te vormen, die in de depressiejaren worden uitgegeven. En in handen van een overheid, die haar eigen kennen en kunnen weet en de grenzen van haar optreden in acht neemt, kan het een uitstekend middel zijn om de de conjunctuurschommelingen te bestrijden. Maar aan de werking van het beginsel zijn grenzen gesteld, zeker in een land dat zo van de internationale verhoudingen afhankelijk is als het onze. Bovendien zijn er de gevaren van politieke touwtrekkerij om eventuele overschotten van de hausse en het onverantwoorde uitgeven van geld.<sup>9)</sup> Maar aan deze bezwaren gaan wij voorbij. Het grootste bezwaar tegen het beginsel is dat het slechts werkt wanneer de Overheidshuishouding een belangrijk bestanddeel is geworden van de nationale huishouding. Pas wanneer de belastingen hoog opgevoerd zijn en de staatsuitgaven een aanmerkelijk percentage van het totale volksinkomen uitmaken kan er sprake zijn van anti-cyclische begroting- en belastingpolitiek.

En daar wij een zeer aanzienlijke vermindering van de betekenis van de Staatshuis-

<sup>9)</sup> Eerder legt een poedel een voorraad worsten aan, dan dat de Overheid geld reserveert, merkte J. Schumpeten eens op.

houding in het economisch leven, met een daarmede gepaard gaande verlichting van belastingdruk dringend noodzakelijk achten, niet in het minst in verband met de zo urgente vorming van risicodragend kapitaal, laat zich verstaan dat de anti-cyclische conjunctuurpolitiek van beperkte betekenis is in onze opvatting. In de huidige, door centraliserende tendenzen gedragen politieke constellatie, is zij zelfs niet van gevaren ontbloot. Reeds verscheidene malen is met een beroep op de anti-cyclische conjunctuurpolitiek 'gepoogd grondige sanering van het fnuikende belastingstelsel tegen te houden en het is niet te loochenen dat onder het mom van conjunctuurpolitiek vaak getracht wordt de enorme economische macht van de Staat te consileren.

Andere middelen van de economische politiek kunnen zijn handelspolitiek, de vaststelling van in- en zo nodig uitvoerrechten, antidumpingpolitiek enz. Wij kunnen hier niet op ingaan, en vermelden alleen dat wij weinig vertrouwen in sommige van deze maatregelen hebben. Zij leiden teveel tot onzekerheden en groepsbevoordeling. Bepaald afwijzend echter moet het oordeel zijn over de zgn. direct ingrijpende maatregelen, zoals prijsbeheersing, rantsoenering en grondstoffentoe wijzing, discriminerende vestigingsvergunningen, enz. Dit soort maatregelen belet de vrijheid van ondernemen, ontkracht het privaatsbezit van productiemiddelen en maakt een geordend geldwezen illusoir. Indien de bedrijfsvoering verlegd wordt van de directiekamer naar het Overheidsbureau komen wij terecht in de communistische en Socialistische maatschappij en de praktijk van Zijlstra's prijsstabilisatiebeleid bewijst hoe gevaarlijk het is als men deze weg inslaat. Deze methoden zijn niet indifferent voor de ontwikkeling van de vrije samenleving, zoals hij beweert, maar vormen er een rechtstreekse aanslag op.

\* \* \*

Helaas zijn deze methoden gemeengoed geworden in vele landen. De vraag kan gesteld worden hoe dat komt. Is dat, omdat de ontwikkeling van het economisch leven

ertoe geleid heeft? Of zijn er andere beweegredenen? Wij geloven het laatste. Want hoezeer de verstoringen op het economisch proces, die wij van externe aard genoemd hebben, ook aan betekenis gewonnen hebben, en hoezeer daarmee ook de noodzaak gerezen moge zijn voor de Overheid om een wakend oog te houden op hetgeen voorvalt, het zijn de menselijke gedachten en gedragingen die bepalend blijven voor de economische politiek.

Uit de veelheid van factoren die in dit opzicht relevant zijn, licht ik de twee — m.i. voornaamste :

Ten eerste, de gewijzigde concepties betreffende het economisch leven, van de economen. Daartoe moeten wij evenwel een heel eind teruggaan in de geschiedenis van het economisch denken. In het begin van de vorige eeuw speelden de theorieën van de Engelse Klassieke School een overheersende rol in het economisch denken. Zij waren niet onbestreden, vooral niet op het vasteland van Europa, maar hun strakke analyse van het economisch leven en het feit, dat zij, als representanten van de machtigste industriële natie spraken, verschafte hun opvattingen veel gezag. Deze economen — en ik bedoel hiermede A. Smith, D. Ricardo, T. R. Malthus en J. S. Mill, alsmede hun vele volgelingen — hadden een eigenaardige visie op de ontwikkeling van de economie. Zij zagen voor hun ogen de kapitalistische economie, met haar enorme ontplooiing van de productiekraften, maar toch meenden zij dat dit systeem uiteindelijk op stagnatie zou uitlopen. Zij vreesden te grote toename van de bevolking, dalende resultaten van 's mensen pogingen om de aarde tot ontplooiing te brengen — vooral op landbouwgebied —, gelijkblijvende reële lonen, en dus stagnatie. De mens zou het in de strijd om meer welvaart moeten afleggen, tenzij hij meer ging sparen en minder nazaten zou voortbrengen. Want zou de mens meer sparen, dan zou hij ook meer kapitaalgoederen kunnen voortbrengen en meer kunnen produceren. Uiteindelijk zou evenwel toch de stationaire, stagnerende economische toestand ontstaan, want zoals J. S. Mill zei: „... that at the end of... the progressive state, lies the stationary state, that all progress is but a postponement of his, and that each step in advance is an approach to it”<sup>10</sup>) (dat het eind van de progressieve staat de stationaire staat is, dat alle vooruitgang slechts een uitstel daarvan is, en dat iedere stap vooruit er een benadering van is).

Geheel mechanisch zou dus de economie blijven groeien naar deze stationaire toestand en het ogenblik waarop deze ontstaan zou, zou slechts kunnen worden verschoven door te sparen en de bevolkinggroei af te remmen. Net zoals een wekker eens af moet lopen, hoewel het verschil maakt hoever men de wekker opwint.

Deze economische mechanica is de Engelse economen blijven beheersen. De moderne econoom Keynes, die elf jaar geleden overleed, en die evenals zijn voorgangers met grote analytische kracht zijn theorie pousseerde, was ook een aanhanger van de stagnatie-these. Alleen meende hij, in tegenstelling tot J. S. Mill, dat er teveel gespaard en te weinig geconsumeerd zou worden. En omdat, waar niet geconsumeerd wordt, er ook niet geproduceerd kan worden, zou er een inwonende neiging van ons moderne economisch systeem zijn tot werkloosheid en stagnatie. De theorie werd in 1936 opgesteld, toen er in Amerika en Engeland miljoenen werklozen waren en deze theorie werd met geweldig enthousiasme ontvangen.

Keynes had evenwel een recept voor de afgelopen wekker. Indien de maatschappij zelf niet de krachten kon bijeenbrengen om de wekker weer op te draaien, dan moest de Overheid dat maar doen. De Overheid moest geld uitgeven voor grote werken, de ondernemers stimuleren door hen goedkoop geld te verschaffen en zij moest het sparen maar tegengaan, door hoge belastingen te heffen van de mensen die spaarden — de rijken. Geeft de Overheid dat geld aan de grote massa van de bevolking, dan zal deze meer consumeren en zodoende de productie weer op gang brengen. De Overheid geeft en

neemt, om de titel van Lieftinck's brochure te gebruiken.

Naast deze mechanistische visie op de groei van het economisch leven is de evolutionistische van belang. Zij is verbonden met de naam van Karl Marx en zijn socialistische volgelingen. Marx concentreerde zijn theoretische onderzoekingen op de these dat het kapitalisme zichzelf zou te gronde richten. Niet economisch, want in dit opzicht was het tot grootse dingen in staat. Maar het zou zichzelf als maatschappij-vorm vernietigen, vanwege de groeiende ellende van de arbeidersklassen. De arbeiders zouden tot opstand komen en een Socialistische maatschappij oprichten. Het kapitalisme had dus — historisch gezien — een roeping te vervullen, maar slechts één van voorbijgaande aard. Evenals uit de feudalistische maatschappij-orde, de kapitalistische was ontstaan, zou uit de kapitalistische de communistische maatschappij zich ontwikkelen. Dit noemen wij een evolutionistische conceptie.

Naast Marx' opvatting was er nog een andere, die meer de nadruk legde op de plicht van de arbeiders en hun intellectuele verwanten, de maatschappij om te vormen door actie. Dit was de Socialistische doctrine. Zij wilde niet de uitwerking van het door Marx' geschetste proces afwachten — al was zij het er veelzins mee eens — maar tot daden overgaan. Dus werd de Socialistische politieke partij geboren en de Socialistische vakvereniging opgericht. Beiden werden gedacht als machtsmiddelen ter verwezenlijking van de Socialistische maatschappij, en men greep naar methoden om de vrije ondernemer aan banden te leggen, de bezitters van productiemiddelen als grond en kapitaal te onteigenen en de credietvoorziening van de Socialiseren. Vele nuances zijn natuurlijk te onderkennen bij de vele Socialisten die over dat thema hebben geschreven, maar bovengenoemde punten hebben zij wel gemeen.

In het recente verleden hebben bovengenoemde concepties elkaar tot op zekere hoogte gevonden, en in zekere mate aansluiting gezocht bij de politieke en maatschappelijke organisaties die de strijd om de macht reeds hadden ingezet. Er zijn natuurlijk Marxisten, die niets met Keynes en de vakbonden willen te maken hebben, en er zijn Keynesiaanse economen, die anti-Socialistisch blijven. Maar als Christelijk-Historische economen Keynes' leer aanhangen en Socialistisch worden, als Antirevolutionairen nationalisatie van de Nederlandse Bank en geleide economie verdedigen, en Liberalen planning en herverdeling van inkomen op hun programma hebben staan, dan bewijst dat voldoende dat de oude tegenstellingen bezig zijn op te lossen. Er is een nieuwe eenheid van denken gekomen die zich stelt achter overheidsleiding van het economisch leven, volledige werkgelegenheid, progressieve belastingen, althans gedeeltelijke Socialisatie, en uitgebreide sociale voorzieningen.

(Wordt vervolgd)

H. W. DE JONG.

## AANKONDIGINGEN

### HUMANISME

Er zijn verschillende woorden die een oorspronkelijk christelijke betekenis hebben, maar later een anti- of althans een niet-christelijke klank hebben gekregen.

Communisme betekent thans het gemeenschappelijk hebben van goederen. Dat woord komt van commun of gewoon en van communiceren of gemeenschap oefenen, het avondmaal gebruiken. Indien de kerk ware gemeenschap betekent, behoren de christenen het woord communisme op te eisen. Christenen kunnen evenzo de woorden socialisme en humanisme en de gereformeerden de woorden katholiek en oecumenisch terecht voor zichzelf gaan gebruiken.

Over de bijbelse betekenis van het woord humanisme heeft de Rector Magnificus van de R.K. universiteit te Nijmegen op 17 oktober 1957 gesproken. Deze rede van dr. W. K. Grossomo is getiteld: „De Zoon des mensen; de bijbelse grondslag van het christelijk humanisme” en uitgegeven door de N.V. Dekker en Van de Vegt te Nijmegen en Utrecht. Op deze uitgave maak ik even attent om de volgende redenen:

1. De wijze waarop het vraagstuk besproken wordt is enerzijds wetenschappelijk maar anderzijds zuiver schriftuurlijk. De wijze van exegetiseren zou door een gereformeerde op dezelfde wijze moeten geschieden.

2. De auteur gebruikt voor citaten niet de mooie en duidelijke R.-K. canisiusvertaling, maar hoofdzakelijk de nieuwe vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap.

3. Aan het slot merkt de schrijver op: „In de spiritualiteit van de meeste katholieken neemt het werkelijk mens-zijn van de verheerlijkte Christus als het telos van ons eigen volkomen mens- worden een uiterst geringe plaats in. Daar zij Christus vrijwel uitsluitend als God beschouwen, zou men hier zelfs kunnen spreken van een praktisch monophysitisme”.

4. Deze rede over het waarlijk mens-zijn van Christus, is van belang in de discussie met en tegen de leerlingen van dr. K. Barth, en daarom heeft zij ook ons wat goeds te leren.

### AANKONDIGING

Ook dit jaar heeft de „Kalendercommissie”, De Wetstraat 13 te Arnhem haar bekende kalender laten verschijnen. De redactie is in handen van Ds Scheele. En de overdenkingen werden geschreven door de predikanten J. Waagmeester, R. Houwen, A. Bos, O. W. Bouwsma, W. Vreugdenhil, J. D. Houtman, G. Visee, H. Amelink, H. Veltman, C. van Venetië, W. Scheele, J. P. van der Stoel. Het schild is getekend door J. Pander en stelt Jeruzalem voor gezien vanaf de zuidelijkste top van de Olijfberg. De prijs van de kalender is f 2.25. In dagboekvorm met linnen band f 3.25. Gaarne bevelen we deze kalender aan.

## PERSSCHOUW

### Tussen mens en maatschappij

Over dit onderwerp sprak onlangs Prof. Van Riessen voor de Christelijke Kruideniers bond.

Uit het verslag van zijn rede knippen we een paar fragmenten.

Vooreerst:

Zoals de zaak zich thans ontwikkelt, gaan we onvermijdelijk, geruisloos naar het communisme. De burger maakt op het ogenblik al bijna geen gebruik meer van zijn democratische rechten. Komt hij nog een enkele keer op een vergadering dan begrijpt hij het niet, of hij wordt bij de neus genomen. De democratie functioneert zo niet meer.

Voorts:

Wat betreft de vraag of de gelovige zich niet op een bepaald ogenblik uit de bemoeienis met de maatschappelijke gang van

zaken zal moeten terugtrekken, omdat er toch van beïnvloeding niet meer gesproken zal kunnen worden, meende prof. Van Riessen, dat men nooit zelf terug moet treden. Wanneer de situatie ernstig genoeg wordt om zelf terug te treden, dan zal men ook al niet meer geduld worden. Als men gehoorzaam blijft aan Gods Woord zal men er uitgezet worden.

Ook dit is belangrijk:

Bijzonder grote nadruk legde prof. Van Riessen er op, dat, wil men komen tot een ombuiging van de maatschappelijke structuur zeer bewust de geesten beïnvloed moeten worden. En hij achtte het daarbij van groot belang, dat er duidelijk onderscheid gemaakt wordt tussen bezinning, de sfeer van het geestelijk overleg en daartegenover het praktische beleid.

De leden van een organisatie moeten wat betreft de bezinning ernstige kritiek kunnen leveren, terwijl men toch volledig achter het praktische beleid van het bestuur gaat staan. In het geestelijk overleg gaat het immers om de ontwikkeling op de lange duur. Deze is

<sup>10</sup>) J. S. Mill — Principes of political economy, people's edition, London 1869, p. 452.

als het er op aan komt veel belangrijker, maar daarvoor moet ook meer geduld getoond worden.

In verband met deze opmerking wil ik er nog eens op wijzen, dat het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond, dat een zuiver maatschappelijke organisatie is, naast zich heeft het Geref. Sociaal en Economisch Verband dat als studie- en bezinningsorganisatie fungeert. De toegang tot deze laatste organisatie is ruimer dan tot de eerste. Ook zij die nog lid zijn van het C.N.V. zijn daar hartelijk welkom. Ik heb ervaren hoe wijs en vruchtbaar de onderscheiding van de tweeërlei taak — praktisch bezig zijn als organisatie van werkgevers en werknemers, en: studie en bezinning — óók in tweeërlei organisatie is.

Bizonder belangrijk is ook deze opmerking van Prof. Van Riessen:

Wat betreft de positie van de kerk moest prof. Van Riessen erkennen, dat door de grote opkomst van de christelijke organisaties enige tientallen jaren geleden de taak van de kerk inderdaad uitgehold is. Dit is een gevaar voor de kerk. Ergens is er een fout in de coördinatie tussen kerk en chr. organisaties. De kerk zal niet weer allerlei functies tot zich moeten trekken, maar zij zal de Woord-verkondiging moeten verlevendigen en alles buiten de kerk meer onder de tucht van het Woord moeten brengen.

Als de kerk faalt in haar prediking, gaat het in gans het leven mis.

#### De vrouw in het ambt

De Synode van de Ned. Herv. Kerk heeft uitgesproken, dat de vrouwelijke leden der kerk tot ambtsdrager — ik bedoel: ambtsdraagster — verkozen kunnen worden.

De kerkeraad van de Ned. Herv. Kerk te Veenendaal heeft nu aan alle kerkeraden een brief gezonden in verband met dit besluit. De kerkeraad verklaart in deze brief, dat toelating van de vrouw tot het ambt in strijd is met de Schrift. Voorts heeft de kerkeraad besloten deze brief op 24 november aan de gemeente bekend te maken. En daarbij de gemeente op te roepen tot gebed over deze zaak. De kerkeraad van Veenendaal verzoekt in zijn brief tegelijk aan alle kerkeraden, die zijn overtuiging delen de gezonden brief eveneens op 24 november van de kansel voor te lezen. De leiding van de Geref. Bond heeft zich blijkens haar orgaan „De Waarheidsvriend” achter dit verzoek geplaatst. Alleen in onderwerping aan de Koning der Kerk zal onze vrede en ons heil zijn, verklaarde zij. Het vrijzinnige „Kerk en Wereld” liet zich bij monde van zijn hoofdredacteur ds P. Smits als volgt over het Veenendaalse protest en verzoek uit:

„... Dit voorbeeld laat ons nog weer eens zien hoe enorm de geestelijke achterstand is, die het kerkelijk christendom medio 20ste eeuw nog altijd heeft in te lopen. Want het betreft hier waarlijk niet alleen een kleine groep Gereformeerde Bonders. Bijna de gehele gereformeerde volksgroep in ons land denkt zoals Veenendaal denkt en ook een goed deel der confessionelen gedraagt zich nog, alsof de kwestie van de vrouw in het ambt de toenemende kerkelijkheid dan wel onkerkelijkheid bepaalt. Verklaar als kerk de vrouw benoembaar in alle ambten en ge ziet het nihilisme zienderogen weer een flink eind groeien!

Eerlijk gezegd: ik schaam me diep, dat ik lid ben van een kerk, die zulke idioterieën rustig vereenzelvt met Gods Woord”.

De gereformeerden in de Ned. Herv. Kerk krijgen het hoe langer hoe moeilijker. Vroeger was de synode der Herv. Kerk naar eigen verklaring alleen maar een organiserend en administrerend lichaam. Nu is zij wettige vertegenwoordigster der Kerk. Nu dragen alle kerken de verantwoordelijkheid voor wat zij doet. Nu is het: onderwerpen of revolutie.

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op girorekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenbergen, Zeist, met bijvermelding voor „Opbouw”.

Abonnementenprijs: f 5.- p. halfj. - f 10.- p. jr. Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25 per halfjaar - f 12.50 per jaar.

## VAN HIER EN GINDS

### Christen-Joden en Zending in Israël

De Joden, die Jezus Christus als de Zoon van God en de Messias belijden hebben het in de staat Israël niet gemakkelijk.

Zij worden niet geaccepteerd als een wezenlijk deel van de natie, zij worden gediscrimineerd, en lijden veel, worden ontslagen uit hun werk en komen tot armoede. Dikwijls worden zij met achterdocht behandeld en beschouwd als de verraders van het ras en de godsdienst. Sedert de inauguratie van de staat Israël, kwam er ook een wijziging in de verhouding tot de zending, ieder zendeling die het land binnenkomt ontvangt een visum voor niet langer dan drie maanden tot een jaar, zodat hij op korte termijn het land kan worden uitgezet. De zendingsverenigingen mogen niet uitbreiden, en zo wordt het plan tot verwijdering uitgevoerd.

### Stand van de Christenheid in de wereld

In 1952 vormden de christenen ongeveer 31.4% van de wereldbevolking. Dat betekent dan, ondanks enorme zendingsactiviteit, toch een relatieve teruggang. In 1907 vormden de christenen namelijk 34% van de inwoners der aarde. In Afrika is de situatie relatief gunstiger dan in Azië. 15% van de Afrikanen is namelijk christen geworden. In Zuid-West-Afrika zijn ongeveer 100.000 gedoopte christenen. In Zuid-Afrika 300.000. In Tangajika 260.000. Aan de Goudkust 140.000. 55% van de bevolking der wereld bestaat uit Aziaten. Van de ongeveer 1150 miljoen Aziaten zijn er ongeveer 35 miljoen christen. Nog niet geheel 3%. En daarvan is ruim twee derde deel weer rooms-katholiek. Nog niet 1% van de aziatische bevolking is dus protestant. In India vormt het getal der christenen ongeveer 2% der bevolking. In China nauwelijks 1%. Op Ceylon 8.8%. In Indonesië 3—4%. Ondanks dit kleine getal tonen de Aziatische kerken een grote activiteit en zijn veelszins bijbel-getrouwe kerken die tot grote offers bereid zijn. In Indonesië zijn ongeveer 700.000 gedoopte christenen. Op Nieuw-Guinea 150.000. Op Nias zal spoedig de laatste heiden gedoopt zijn. Op Mentawai wordt momenteel om zo te zeggen de oogst binnen gehaald. Vele heidenen komen daar tot het geloof. In China moesten alle blanke zendelingen het land verlaten. De christelijke kerk leeft daar verstrooid in kleine groepen. Maar ondanks veel vervolging en afval houdt daar een kern van ongeveer 800.000 christenen de strijd vol. Zij zijn de fakkeldragers van het Evangelie in hun land.

### Onder kromstaf en halve maan

De Spaanse protestantse gemeente in Tetoean in Marokko blijkt er op vooruit te zijn gegaan, sinds Spanje de Marokkanen zelfbestuur over Spaans-Marokko heeft geschonken. De gouverneur der nieuwe Mohammedaanse regering heeft de protestantse gemeente in Tetoean vrijheid geschonken om van het Arabische kwartier naar het Europese kwartier te verhuizen; de protestanten in Spanje zelf beschouwen het als een ironisch trekje der geschiedenis, dat in Marokko een „christelijke overheid” eerst voor een Mohammedaanse overheid plaats moest maken, eer de protestantse christenen volledige godsdienstvrijheid kregen.

### Kerkbouw

In Duitsland zijn sinds 1945 meer protestantse kerken gebouwd dan vanaf de reformatie tot dat jaar. In Nederland zijn de getallen: Rooms-Katholieke 138, Ned. Hervormde 59, Gereformeerde (synodale) 118. Overige kerkelijke gemeenschappen 23.

### „Leken-geestelijken”

In verband met het gebrek aan geestelijken in de Engelse kerk heeft de anglicaanse bisschop van Southwell het voorstel gedaan om „leken”, die overdag een burgerlijk beroep uitoefenen tot „geestelijken” te wijden, om andere geestelijken in hun arbeid te kunnen bijstaan.

### Huwelijk van gescheidenen

Negenendertig Anglicaanse geestelijken uit het diocees Birmingham hebben in een protestbrief aan de aartsbisschop van Canterbury zich het recht voorbehouden om, tegen welk officieel verbod ook in, het huwelijk van gescheiden personen in te zegenen en te voltrekken.

### Naar de „eenheid”

Ook deze winter zullen in Rotterdam predikanten der Hervormde, Lutherse, Doopsgezinde en Remonstrantse gemeenten weer gemeenschappelijke avondmaalsdiensten leiden, resp. in de Hervormde Koninginnekerk en de Remonstrantse kerk. De eerste gemeenschappelijke dienst werd op 3 november gehouden. In Amsterdam-West zullen Baptisten en Doopsgezinden voor het eerst een gemeenschappelijke kerkdienst houden in de doopsgezinde kerk de Olijftak; voorgangers zullen zijn de baptistische ds Van Boeschoten en de doopsgezinde ds Bremer.

### REGERING DER KERK

Christus verklaart openlijk, dat het gehele bestuur der Kerk zozeer van God afhangt, dat het den mensen niet geoorloofd is iets van zichzelf daarbij in te voeren.

CALVIJN.

## KERKNIEUWS

**Beroepen:** te Winterswijk en Blokzijl, kand. B. van Zuylekom te Rotterdam;

Te Beverwijk: H. D. van Herksen te Hilversum;

Te Enumatil: E. Koop te Zaandam.

**Intree:** te Zwartsluis: W. Bax van Amsterdam. Zijn intrepreek had tot tekst: Deut. 18: 15—22.

**Nieuw orgel.** De gemeente van IJmuiden nam 20 december een nieuw kerkorgel in gebruik.

**Geref. Rusthuis te Enschede.** Te Enschede is een „Geref. Stichting tot Exploitatie van een Rusthuis voor Ouden van Dagen” opgericht. Deze stichting heeft zich inmiddels van de medewerking verzekerd van de autoriteiten en er kon reeds worden overgegaan tot aankoop van een pand aan de Oldenzaalsestraat 730. Het dagelijks bestuur van de stichting wordt gevormd door ds H. Vogel, voorzitter, M. Doorn, secr. en mej. Z. M. Drost, penningmeesteresse.

**Adressen:** Van de kerk van Zwolle: R. Veldhuis, Hardesteinstr. 8, Zwolle;

**Beverwijk:** A. C. Kalis, Schulpweg 31, Velsen-Noord (Post Beverwijk). Tel. K 2510-3845, diakonie: J. Goede, Wenckenbachstr. 66, Velsen-Noord (Post Beverwijk);

**Oldehove:** K. Buist, Jensemaweg 10, diakonie: L. Zuidema, Englumstraat 18.

EMIGREREN?

G.E.S.

Als ERKEND AANMELDINGSBUREAU verzorgen wij voor U alle emigratie-papieren. Wij geven voorlichting en verlenen bemiddeling voor plaatsing in alle landen en plaatsen waar eigen Gereformeerd Kerkelijk leven is.

VRAAGT VOORLICHTING VIA UW EIGEN ORGANISATIE;

GEREFORMEERDE EMIGRATIE STICHTING  
Thomas à Kempisweg A 32, Utrecht, tel. 30335 - b.g.g. 26393

Vertegenwoordigers door geheel Nederland

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 2452

★

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij